

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE DOĞU ANADOLU'DA SEÇİMLERE BİR ÖRNEK AĞRI (KARAKÖSE) SEÇİMLERİ (1946-1960) *

Mehmet PINAR**

ÖZET

Türkiye'de II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle çok partili bir hayat başlamıştı. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte tek parti yönetimi yerini çoğulcu bir yapıya bırakmıştı. DP ile birlikte Doğu Anadolu'da da önemli gelişmeler yaşanmış, özellikle Ağrı'da önemli değişiklikler kaydedilmişti. DP, 1946 Seçimlerinde Ağrı'da teşkilat çalışmalarını tam olarak tamamlamadığı için CHP seçimleri kazanmıştı. 1950 Seçimleri ile muhalefet çalışmalarını tamamlayarak CHP ile ciddi bir rekabete girmiş, Ağrı'da seçimleri ciddi bir farkla kazanmasıyla Türk siyasetinde dengeler değişerek yeni bir dönem başlamıştı. 1954 Seçimlerine kadar Ağrı'da yatırımlarını arttıran DP, Doğu Anadolu'daki birçok kentten farklı olarak seçimlerde yükselişini sürdürmüştü. Bu yükselişini sürdürmesi Parti Teşkilatı'ndan ziyade Bakan Celal Yardımcı ve Nakşibendi olan Kührevi ailesinin kişisel çabaları ve bölgede oluşturdukları güçlü bir nüfuz yapısıyla gelişmişti. Özellikle Bakan Celal Yardımcı, hükümette yer almasının etkisiyle Ağrı'da önemli yatırımlara imza atmıştı. Demokrat Parti, 1954'te Doğu Anadolu'nun birçok kentinde oy kaybederken, Ağrı'da ise farklı bir durum ortaya çıkmış, Demokrat Parti, CHP karşısında yükselişini sürdürmüştü. 1957 Seçimlerinin yaklaşmasıyla birlikte CHP, Ağrı'da bu yapıyı kırmak için taşrada ciddi şekilde çalışma başlatmış, geleneksel olarak izlediği merkezden sorun çözme yerine köy köy dolaşmış, seçmenlerle yüzyüze görüşmeler yaparak farklı bir görüntü sergilemişti. 1957 Seçimleri oy kaybetmesine rağmen DP'nin zaferi ile sonuçlanmıştı. 1957'den sonra özellikle Vatan Cephesi'nin kurulmasıyla Ağrı'da iki parti arasındaki çekişme artmıştı.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Seçimler, iktidar, Partiler

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. YYÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: mmetpinar@gmail.com

**IN THE MULTIPARTY ERA AN EXAMPLE TO THE EASTERN
ELECTIONS AĞRI (KARAKÖSE) ELECTIONS
(1946-1960)**

ABSTRACT

Turkey With the end of World War II had begun a multiparty life. With the establishment of the Democratic Party's one-party rule had left the place a pluralistic structure. With the establishment of the Democratic Party of important developments took place in Eastern Anatolia, especially significant changes in pain were recorded. Ağrı in the organization of elections in 1946 has not completed the work exactly the CHP won the elections. 1950 Elections completed its organizational structure and the opposition have entered into serious competition with the CHP, the Ağrı is a serious win the elections with the start of a new era in Turkish politics had changed balances. 1954 elections to increase their investments in Ağrı DP, unlike many cities in Eastern Anatolia had continued to rise in elections. This, rather than continue to rise Party Organization and Deputy Minister Celal Yardımcı Naqshbandi Kùhrevi family that they create in the region of the personal efforts and has developed a strong penetration structure. In particular, Deputy Minister Celal Yardımcı with the effect of participation in the government had signed to major investments Ağrı. The Democratic Party lost votes in many cities in Eastern Anatolia in 1954, Ağrı is a different situation emerged in the Democratic Party, the CHP had continued to rise across the street. With the approach of the 1957 elections. CHP to break these structures in Ağrı provinces have started working seriously traditionally followed wandering from village to village centers instead of solving the problem by making face to face interviews with voters had exhibited a different profile. Despite losing the vote in 1957 elections had ended with the victory of the DP. Fatherland Front, especially after 1957 with the establishment of contention between the two parties had increased in Ağrı.

Key Words: Ağrı, elections, government, Parties

GİRİŞ

Türkiye seçimle Osmanlı döneminde 1840 yılında yapılan yerel meclis seçimleri ile tanışmış, ilk genel seçim 1876 Anayasasının ilanı ile seçme hakkının resmen kabulü sonrası 1877 yılında yapılmıştı. Osmanlı döneminde yapılan 1908, 1912, 1914, 1919 Seçimleri ile önemli bir siyasi tecrübe edinilmişti.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye'de demokratikleşme süreci hızlı bir şekilde devam etmiş olmasına rağmen çok partili hayata geçiş denemeleri iç dinamiklerin yeterli ölçüde hazır olmaması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Tek parti düşüncesinin devam ettiği süreçte yapılan seçimler seçmenin iradesini tam olarak ortaya koyamamıştı. Cumhuriyet döneminde yapılan 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 Seçimleri İntihab-ı Mebusan kanununa göre, son iki dereceli seçim olma özelliğini taşımıştı.

II. Dünya Savaşı ile birlikte iç ve dış politikada yaşanan gelişmeler çok partili bir hayatın basamaklarını oluşturmuştu. Savaş döneminin getirdiği enflasyon, darlık ve karaborsa gibi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014*

olumsuzluklar; Toprak Mahsulleri Vergisi, Varlık Vergisi ve Milli Korunma Kanunu iktidara karşı muhalefeti genişleterek toplumda geniş bir taban oluşturmuştu. 1943 Seçimleri ise 1942 yılında kabul edilen seçim kanunu hükümlerine göre yapılmıştı. 1943 Seçimleri, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tek parti olarak katıldığı son seçimler olmasının yanı sıra iki dereceli olarak uygulanan son seçim olmuştu.¹ İç politikada yaşanan bu gelişmelerin yanında dış politikada II. Dünya Savaşı ile totaliter rejimlerin yıkılması San Francisco Konferansı ile demokratik yapıların ön plana çıkması Türkiye'ye olumlu bir şekilde yansımıştı.

Değişen konjoktörde parti içi muhalefetine baskılarıyla CHP değişen toplumsal ve siyasi yapıya ayak uydurarak tek parti zihniyetinden sıyrılmaya başlamış, bu değişim farklı siyasi düşüncelerin belirginleşmesine yol açmıştı. Değişen şartlar 1946 Seçimleri ile birlikte günümüze kadar sürecek olan siyasi ve sosyal hareketliliğin başlangıcını teşkil etmişti.

1946 Seçimlerinden sonra Demokrat Parti (DP) teşkilat çalışmalarına hız vermiş, 1950 Seçimleri öncesinde eksiklerini tamamlayarak CHP ile rekabet edecek düzeye gelmişti. 1946 Seçimleri ile birlikte tek parti dönemi sona ermiş, bu seçimlerle birlikte siyasi yapıda kırılma yaşanmış, 1950 Seçimlerinde siyasetin el değiştirmesinin altyapısını oluşturmuştu.

Tek parti dönemi idarecileri tarafından Ankara'dan idare edilen ve küçük yerleşim birimleri ile doğrudan temas içermeyen propaganda sisteminin aksine DP, milletvekilini halkın ayağına götüren bir yapıyı Türk siyasal sistemine sokmuş ve bu yeni bakış açısı, onun 1950 Seçimlerini kazanmasını sağlayan önemli faktörlerden biri olmuştu.

Ağrı'da 1946 Seçimleri

Çok partili hayata geçişle birlikte Türk siyasal hayatında gerçek anlamda ilk yarışmalı seçim 21 Temmuz 1946'da yapılmış, Türk siyasal kültürünün olgunlaşmaya başlaması yeni bir dönem başlamıştı.

5 Haziran 1946'da iki dereceli seçim sistemi değiştirilerek, tek dereceli sistemini öngören tasarısı kanunlaşmıştı. Seçim sisteminde önemli bir değişiklik sağlayan 4918 Sayılı Kanuna göre; seçimler tek dereceli, açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapıldıktan sonra seçmen pusulalarının yakılması² ve oy pusulalarına ad, adres ve imza konulması usulünün kaldırılarak yerine mühürlü zarf usulü kabul edilmişti.³ DP, seçim sisteminde yapılan bu değişikliği olumlu karşılmasına rağmen seçim tarihinin belirlenen tarihten önceye alınmasını eleştirmişti.

1946 Seçimlerinde DP Ağrı Teşkilatı yeni kurulduğundan hazırlıklarını tamamlamadığı için seçimlere katılmamış, fakat sandık başında bulunmuşlardı.⁴ Belediye seçimlerindeki % 84'lik bir katılım ise CHP'yi genel seçimlerde umutlandırmıştı.⁵ CHP, seçimlerde Ahmet Alparslan, Halit Bayrak, Müştak Aktan'ı aday göstermişti.⁶ DP'liler, CHP'nin sandık oyunlarına başvurduğunu, süngülerle gelen jandarmanın baskı kurduğunu, alay kumandanının CHP lehine propaganda yaptığını, sandık başında bulunan Nimet Sümer'in tehdit edildiğini; Halil Dilmen ve Kıyas Alkazak'ın sandık başından uzaklaştırıldığını; Şeref Saraçoğlu'nun köyden jandarma zoru ile

¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Doğan Kardeş, İstanbul 1952, s. 546.

² *Düştur*, III. Tertip, XXVII, s.1325; *Resmi Gazete*, 6 Haziran 1946, No:6326; Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)*, İstanbul 1982, s.190; Erol Tuncer-Necati Danacı, *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, Ankara 2003, s.12.

³ Emin Kirman Danışman, *Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2006, s.107.

⁴ *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1946; Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye Geçiş*, Milliyet Yayınları, 1970 s.170; Erol Tuncer, *1946 Seçimleri*, Ankara 2008, s.98. DP'nin genel seçimlere katılmama sebeplerinden biri de 1946 Belediye Seçimlerinde CHP'nin aldığı % 84.4 oy oranında etkili olmuştu. (*T.B.M.M Tutanak Dergisi*, VII/57, s.240.)

⁵ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, İsmet İnönü Kataloğu, 2/13-6 8719-11.

⁶ *Son Telgraf*, 19 Temmuz 1946.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

çıkarıldığını; Fahri Öztürk'ün mahkeme ile tehdit edildiğini, DP afişlerinin vali ve emniyet müdürlüğü tarafından kaldırıldığını⁷ ve seçimlerden sonra DP'ye oy veren bazı aşiret liderlerinin cezalandırıldığını iddia etmişlerdi.⁸ Tek parti zihniyetinin devam ettiği bir süreçte 1946 Seçimleri tüm yurt genelinde sessiz geçmesine rağmen⁹ birçok usulsüzlüğü de beraberinde getirmişti.¹⁰

Patnos 1.215, Doğubeyazid 5.725, Eleşkirt 1.865, Diyadin 1.235 nüfusu olan Ağrı'da¹¹ Ahmet Alparslan, Halit Bayrak, Müştak Aktan milletvekili seçilmişti.¹² CHP'nin bu seçimlerde aldığı oy oranı¹³

	Merkez	Eleşkirt	Patnos	Diyadin	Tutak	Doğubeyazid
Ahmet Alparslan	8742	7935	5975	7780	3445	6698
Halit Bayrak	7456	7916	5975	7695	3780	6666
Müştak Aktan	7916	5975	7695	3780	6666	7916
Toplam	24.114	21.826	19.645	19.255	14.001	21.280

Ahmet Alparslan: 1888'de Ağrı'da doğmuştur. I. Dünya Savaşı'nda Pasinler Hıms hattında mücadeleye katılmış, Milli Mücadele'de Kars'ta görev yapmış, Karaköse Hanım Bucağı müdür vekilliği görevinde bulunmuştur.¹⁴ Çiftçilikle uğraşan evli ve 7 çocuk babası olan Ahmet Alparslan 40.575 oy olarak milletvekili seçilmişti.¹⁵

Müştak Aktan: 1892'de Ağrı'nın Tutak İlçesi'nde doğmuştur. 14 yıl savcılık yaptıktan sonra 1925'de istifa ederek tuhafiyeye işiyle uğraşmıştır. Erzurum Türk Ocakları İdare Heyeti'nde görev yapmış, Seçilme tarihi olan 1946'ya kadar Erzurum CHP Teşkilat başkanlığı görevinde kalmıştır. 38.840 oy olarak milletvekili seçilmişti.¹⁶

Halit Bayrak: Spor teşkilatında başkan ve yardımcılığı, Milli Eğitim Derneği Başkanlığı, 1930 Balıkesir CHF Teşkilatı'nda görev almış, Kırşehir CHP Teşkilatı'nda idari görevde bulunmuştu.¹⁷ 39.428 oy alarak milletvekili seçilmişti.¹⁸

Ağrı'da 1946 Seçimleri muhalefetin katılmaması nedeniyle rahat bir zeminde gerçekleşmiş, muhalefetin olmadığı seçimleri CHP kazanmıştı.¹⁹ Ağrı'da görev yapan Öğretmen Şakir Tekin Tutak, 1946 Seçimleri ile birlikte Ağrı'nın aşiret çekişmelerine sahne olduğunu, Celali ve Şipkan Aşiretlerinin kendi nüfuzlarını kurmak için rekabete girdiklerini, Milletvekili Ahmet Alparslan'ın aşiretlerin etkisi altında siyaset yaptığını belirtmişti.²⁰ CHP'nin rakipsiz katıldığı seçimlerde en yüksek oyu Ağrı'nın kalkınması için raporlar hazırlayan Ahmet Alparslan almıştı.

⁷ Ş. Saraçoğlu, "Demokrat Parti ve Kuruluşu, XI" **Yayla**, 20 Temmuz 1953.

⁸ B.C.A.490.1.0/134.546.2-3

⁹ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, İsmet İnönü Kataloğu, 2/13-12 9089-9.

¹⁰ **Vatan**, 25 Temmuz 1946, 1912 İttihat ve Terakki Dönemindeki Sopalı Seçimlere benzetilmişti. (M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001 s.56.)

¹¹ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi** Celal Bayar Kataloğu, 3/3-26 1451-15.

¹² B.C.A.490.1.0/341.1425.1; **Son Telgraf**, 24 Temmuz 1946.

¹³ **T.B.M.M. Arşivi**, 1946 Milletvekili Seçim Tutanağı.

¹⁴ B.C.A.490.1.0/288.1158.1-60.

¹⁵ **T.B.M.M. Arşivi**, Tercümeihal Varakası, Sicil No:1341.

¹⁶ B.C.A.490.1.0/288.1158.1-53; **T.B.M.M. Arşivi**, Tercümeihal Varakası, Sicil No:1340.

¹⁷ B.C.A.490.1.0/288.1158.1-51.

¹⁸ **T.B.M.M. Arşivi**, Tercümeihal Varakası, Sicil No:666.

¹⁹ Feroz Ahmad, Bedia Turgay, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Ankara 1976, s. 23.

²⁰ B.C.A.490.1.0/288.1158.1-92.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

1950 Seçimleri ve Ağrı'da İktidar Değişimi

1950 seçimi Türk siyasal hayatında serbest iradeyle yapılan, seçmenin tercihini hür bir şekilde sandığa yansıttığı ilk seçim olmuştur. Seçimlerin daha demokratik bir ortamda yapılması için DP, yeni Seçim Kanununu 7 Şubat 1950'de Meclis'e getirmişti. Yapılan görüşmeler sonucunda seçim kurulları başkanlıklarına yargıçlar getirilmiş; Yargıtay ve Danıştay Üyelerinden kurulundan oluşan bir Yüksek Seçim Kurulu öngörülmüştü. Meclis'teki tartışmalara rağmen kanun 16 Şubat 1950'de Meclis tarafından onaylanmıştı.²¹Partiler radyoda eşit zamanda konuşma hakkı ve halka şikâyet hakkı verilmişti.²²Bu dönemde çıkarılan seçim kanunu çıkarılanların en kapsamlısıdır. Seçimlerin ilk kez gizli oyla yapılması kanunla açık bir şekilde belirtilmişti.²³ Seçim kanununun demokratik eğilimleri tam anlamıyla gösterebilecek bir şekilde değişmesi, kararlı ve olgun seçmeni ortaya çıkarabilmek adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.²⁴

1950 Genel Seçimlerinde Ağrı 3 milletvekili çıkaracağından DP aday olarak: Dr. Kasım Kührevi, Celal Yardımcı²⁵, Halis Öztürk'ü²⁶; CHP aday olarak: Ahmet Alparslan, Ahmet Toker, Salih Türkmen'i göstermişti.²⁷ CHP, Ağrı'nın kaybedilmemesi için yoğun bir çalışma başlatmış, CHP Ağrı Teşkilat Başkanı Rıfat Tokar, Marshall Yardımları çerçevesinde Ağrı'ya tahsis edilmiş olan ziraai makine ve traktörlerin iki katına çıkarılmasını partinin seçimler öncesinde halkla diyalog kurması açısından önemli olduğunu vurgulamıştı.²⁸Seçimleri kazanmak için Ağrı'da pahallı olan gıda ve giyim maddelerinin fiyatlarının düşürülmesinin gerekli olduğunu söylemişti.²⁹Bütün çalışmalara rağmen seçimlerden önce CHP Ağrı Teşkilatı'nda istifalar yaşanmış,³⁰ seçimler öncesi Aşağıpasın Bucağı'nda CHP Teşkilatı'nın % 80'i DP'ye geçmişti.³¹

İngiltere'nin Trabzon Konsolosu 23 Eylül 1948'de genel seçimler öncesinde bölgeye yaptığı ziyarette Ağrı Valisi Memduh Payzın³² ile görüşmüş, bölgenin siyasi yapısı hakkında bilgi almıştı. Vali, bölgede Kürt Aşiretlerinin yoğun olarak yaşadığını özellikle Patnos'ta yoğun olarak bulunan Haydarlı Aşireti'nin sistem yanlısı olduğunu belirtmişti.³³ Vali seçimler öncesinde yaptığı açıklamada Ağrı ve havalisinde CHP'nin güçlü olduğunu, DP ve Millet Partisi'nin güç kaybederek Komünist bir çizgide hareket ettiklerini vurgulamıştı.³⁴ Yine aynı şekilde seçim çalışmaları çerçevesinde Parti Müfettişi Kars Milletvekili Hüsameddin Turkaç, Doğubeyazid'e giderek yaptığı konuşmada DP'yi komünist olmakla suçlamıştı. DP seçimler öncesinde; CHP'nin kendi partileri üzerinde baskı kurduğunu; Celal Yardımcı ve Kasım Kührevi'nin asker kaçağı iddiasıyla karakolda ifade vermeye zorlandığını; Kasım Kührevi'nin irticai faaliyetlerde bulunduğunu ortaya atmaları,

²¹B.C.A.490.1.0/288.1158.1-60;T.B.M.M Tutanak Dergisi, XXIV/48,s.710;Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım(1908-1950)**,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007,s.444; Piraye Bigat Cerrahoğlu, **Demokrat Parti Masalı**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996, s.37.

²²Ulus,19 Mayıs 1950; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, İstanbul 1984,s.130.

²³Fadime Aldemir, **1950 Seçimleri**,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2001,s.36.

²⁴B.C.A.490.01/227.896.1-2.

²⁵Kudret, 25 Nisan 1950; Zafer,26 Nisan 1950; Ulus,25 Nisan 1950.

²⁶CHP, Şipkan Aşiretinden olan Halis Öztürk'ün Ağrı İsyanı'na katıldığını ve bir askeri şehit ettiğini iddia etmişti. (B.C.A.490.1.0/134.546.2-3.)

²⁷Ulus,23 Nisan 1950;Cumhuriyet,23 Nisan 1950;Akşam,23 Nisan 1950.

²⁸B.C.A.490.1.0/134.545.4-7.

²⁹B.C.A.030.10/5.27.1-1.

³⁰B.C.A.490.1.0/134.546.1;Ulus, 29 Mart 1950.

³¹B.C.A.490.1.0/156.625.2-33.

³²Memduh Payzın, 1926'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuş, 1938 yılında İskilip, 1941 yılında Köyceğiz, 1937-1939 yılları arasında Darende kaymakamlıkları, 1946-1949 yılları arasında Ağrı Valiliği yapmıştır. (İçişleri Bakanlığı Arşivi Memduh Payzın Dosyası, Sicil No:322.) DP, Valinin kendi teşkilatları üzerinde baskı kurduğunu ve her fırsatta çalışmalarını engellediğini iddia etmişti. (B.C.A.490.1.0/288.1158.1-61)Memduh Payzın 1957'de CHP'ye katılmıştı.(Cumhuriyet,7 Haziran 1957.)

³³The National Archives Foreign Office (PRO, FO)371/R 13397.719.44 /10.

³⁴PRO, FO 371/R 13397/719/44 /11.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

miting alanlarında kolluk kuvvetlerinin baskı kurması, Eleşkirt İlçesi'nde kaymakam ve muhtarlara baskı kurularak DP'li olanlara tohumluk verilmemesi ve CHP'nin kendisine ait pusulalarını alan köylülere 1 lira verdikleri iddialarında bulunmuştu.³⁵CHP ise; savcı ve valinin partileri üzerinde baskı kurduğunu³⁶; Kasım Kührevi, kardeşi Şeyh Mefsun ve Halis Öztürk'ün ilçelerde dolaşarak Nakşibendi propagandası yaparak halka DP'ye oy vermeleri konusunda baskı yaptıklarını iddia etmişti.³⁷ Doğu'da parti tercihi ideolojik boyuttan sıyrılıp, bu yörelerdeki mevcut feodal düzenin kurallarına göre belirlenmişti.³⁸

Yapılan seçimler sonucunda DP % 64 ile 34.114; CHP %36 ile 18.664 oy almıştı.³⁹ DP'den Dr. Kasım Kührevi⁴⁰, Celal Yardımcı 34.166, Halis Öztürk 31.906 oy alarak milletvekili seçilmişti.⁴¹ DP, Ağrı'da seçimlerde 3 milletvekili çıkararak⁴² önemli bir güç kazanmış,⁴³ Ağrı, ülke genelinde önde tamamladığı iller arasında yer almıştı.⁴⁴Seçimlerden sonra DP Milletvekili Halis Öztürk, hazırladığı raporda; partilerinin güçlenmesi karşısında adliye müfettişleri ve idari amirlerin CHP ile birlikte hareket ettiklerini, DP'yi sindirmek için teşkilatta görevli olan kişilerin bahanelerle tutuklanma yoluna gittiklerini öne sürmüştü.⁴⁵

Milletvekilleri içinde en çok çalışan Celal Yardımcı olmuş, genelde Hâkimler Kanunu'nun değiştirilmesi, savcı ve hâkimlerin durumlarının iyileştirilmesi için çalışmalar yapmış, Marshall yardımlarından en az 10 traktörün Ağrı'ya verilmesini ve Taşlıçay Bucağı'nın Ağrı'ya bağlanması konusunda önerge vermişti.⁴⁶Özellikle siyasi suçtan tutuklu bulunanlara genel bir af çıkarılması için çalışmalar yapmıştı.⁴⁷Ağrı'nın kalkınması için ise Horasan'a varan dekovil hattının Ağrı'ya kadar uzatılması, Ağrı'nın batı illeri ile bağlantısının daha iyi sağlanması için Tahir Geçidi'nin ıslahı ve Ağrı'da lise açılması konularında soru önergesi vermişti.⁴⁸

Halis Öztürk:1899'da Ağrı'nın Tutak İlçesi'nde doğmuştur. Çiftçilikle uğraşan Halis Öztürk 9.Dönem Ağrı Milletvekilliği yapmıştır.⁴⁹

H.Celal Yardımcı:1911'de Doğubeyazid'de doğmuştur. İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1932'de İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olarak avukatlık yapmıştı.9. Dönem Ağrı Milletvekilliği olarak Meclis'e girmiştir.⁵⁰

Kasım Kührevi:1910'da Bitlis'de doğmuştur. İlk, ortaokul ve lise tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden 1943'de mezun olarak Eski Türk Edebiyatı kürsüsünde asistanlık yapmış, 9.devre Ağrı Milletvekilliği'ne seçilmişti.⁵¹Doğu'nun

³⁵ Ağrı, 11 Mayıs 1950.

³⁶ B.C.A.030.01.00/50.301.11-1.

³⁷ B.C.A.490.1.0/240.956.1-3.

³⁸ Cumhuriyet,6 Mayıs 1950.

³⁹ B.C.A.030.01.00/51.309.7;Fadime Aldemir, *agt*, s.122.

⁴⁰ C.H.P.Kasım Kührevi'nin, 30 yaşını doldurmadığı iddiasıyla Yüksek Seçim Kurulu'na başvurmuş, yapılan inceleme sonucunda itirazlar yersiz bulunmuştu.(*T.B.M.M Tutanak Dergisi*, X/11,s.232.)

⁴¹ B.C.A.030.10.0/77.511-16;*Yeni İstanbul*, 16 Mayıs 1950;*Cumhuriyet*,16 Mayıs 1950.

⁴² TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011,s.9

⁴³ *Aydın Tarihi*, Sayı:198,1-31 Mayıs 1950,s.22;*Ulus*,17 Mayıs 1950;*Yeni Sabah*,16 Mayıs 1950;M.Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, s.79.

⁴⁴BCA, 030.10.77.511.11.1; *Aydın Tarihi*, (Mayıs 1950),s.198;Salim Burçak, *age*, s.48.

⁴⁵ B.C.A.030.01.00/50.301.11-3.

⁴⁶ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, X/14,s.290-292.

⁴⁷ Cahide Sınmaz Sönmez, "Demokrat Parti İktidarının ilk icraatlarına Bir Örnek: Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun",*Yönetim Bilimleri Dergisi*, X/20,s.118.

⁴⁸ *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, XXXX/31,s.235-280.

⁴⁹ *T.B.M.M. Arşivi*, Tercümeihal Varakası, Sicil No:1545.

⁵⁰ *T.B.M.M. Arşivi*, Tercümeihal Varakası, Sicil No:1546.

⁵¹ *T.B.M.M. Arşivi*, Tercümeihal Varakası, Sicil No:1544.

ünlü Nakşibendi Şeyhlerinden Muhammed el-Kührevi'nin torunu ve siyasetin dışında dedesini temsilen "Nakşibendiliğin Kuruluşu ve Yayılışı" adlı eseri kaleme almıştı.⁵²Kasım Kührevi, Anayasa dilinin millet diline çevrilmesi ve anti-demokratik hükümlerin, anayasadan çıkarılması için çalışmalar yapmıştı.⁵³

CHP Ağrı Teşkilatı, seçimlerin kaybedilme sebebini köylerde yapılan çalışmaların zayıf olmasına bağlamış,⁵⁴DP'nin özellikle oylarını iyi bir şekilde teşkilatlandığı köylerden aldığını vurgulamıştı.⁵⁵Müfettişlerin de hazırlamış olduğu raporlarla taşranın sorunları ile ilgilenen DP'nin bu boşluğu çok iyi kullanarak köylülerle yakın ilişkiler geliştirdiği tespit edilmişti. Seçimlerden sonra CHP zayıf kaldığı taşraya yönelerek teşkilat çalışmalarını tekrar gözden geçirerek yeniden yapılandırma sürecini başlatmıştı.⁵⁶

CHP, köylerde tam olarak teşkilatlanma çalışmalarını tamamlayamadığı için muhtar ve ihtiyar heyet seçimlerine katılmama kararı almışsa da⁵⁷ DP karşısında toparlanmak için seçimlere girmişti. CHP, özellikle Doğubeyazid'de DP'nin CHP'den seçilen muhtarların seçildikleri takdirde mazbatalarının verilmeyeceği yönünde propaganda yaparak oy toplamaya çalıştığı iddiasında bulunmuş, Kazan Köyü Muhtarı baskı yapıldığını söyleyerek DP'yi valiliğe şikâyet etmişti.⁵⁸ Muhtarlık seçimlerinde DP 303, CHP 142, bağımsızlar 25 muhtarlık kazanmış,⁵⁹Mahalle İhtiyar Heyeti, Genel Seçimlerinde ise; DP 352 , CHP 345 üyelik almıştı.⁶⁰Genel seçimler Ağrı'da DP'nin üstünlüğü ile sonuçlanmış olmasına rağmen belediye seçimlerinde CHP üstünlük sağlayarak, Ağrı merkez olmak üzere Doğubeyazid, Tutak, Diyadin'de belediye seçimlerini kazanmıştı. Patnos ve Eleşkirt'te ise seçimleri DP kazanmıştı.⁶¹CHP, bu seçimlerde 2.828 oy alarak 68 Belediye Meclis Üyesi; DP ise 1.985 oy alarak 15 Belediye Meclis Üyesi çıkarmış,⁶²oyların merkez ve ilçelere dağılımı şöyleydi.⁶³

	DP	CHP	DP ÜYE	CHP ÜYE
MERKEZ	862	1302		19
DOĞUBEYAZIT	226	286	2	14
DİYADİN	135	297	1	11
TUTAK	113	247		12
PATNOS	261	293	6	6
ELEŞKİRT	388	403	6	6
TOPLAM	1.985	2.828	15	68

1954 Seçimleri

DP ile CHP arasındaki uzlaşmaz tutum ülkede siyasi tansiyonu daha da yükseltmiş, toplum adeta kutuplaşmıştı. 1954'te kabul edilen bir kanunla, bir siyasi partiye adaylık için başvuran kişinin müracaatı reddedilirse, bu kişi aynı seçim döneminde bir daha aday olamıyordu. Bir diğer anti-

⁵² Kasım Kuhrevi, **Nakşibendiliğinin Kuruluşu ve Gelişimi**, İstanbul 1950,s,21.

⁵³ **DP Grup Toplantı Tutanakları**, XXX, 3 Nisan 1951,s,44.

⁵⁴ **B.C.A.490.1.0/134.547.2-9.**

⁵⁵ **B.C.A.490.1.0/614.10.1-10.**

⁵⁶ **B.C.A.490.1.0/614.10.1-12.**

⁵⁷ **B.C.A.490.1.0/238.943.4-2.**

⁵⁸ **B.C.A.490.1.0/614.10.1-1.**

⁵⁹ **B.C.A.030.01/51.309.6-1.**

⁶⁰ **B.C.A.030.01/69.438.20-3.**

⁶¹ **B.C.A.030.01/51.309.3-2.**

⁶² **B.C.A.030.01/51.309.4-1.**

⁶³ **B.C.A.030.01/52.312.7-1.**

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

demokratik hüküm, seçimlerde aday olacak memurların altı ay önceden istifa mecburiyetiydi. Bunun, muhalifler aleyhine işleyeceği belli idi. Muhalefet adayı olmak isteyen memur, seçimi kazanamaz ise, işsiz kalacağını düşünecek ve aday olmaktan vazgeçecekti.⁶⁴Bu kanun ile birlikte seçimlerde karma liste yapmak da mümkün değildi.⁶⁵

11 Şubat 1954'de DP Meclis Grubu'nda seçimlerin 2 Mayıs'ta yapılması karara bağlanmıştı. Seçimlerin daha sağlıklı yürütülebilmesi için bazı değişikliklere gidilmiş, seçmen kütüklerinin daha düzenli ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi, listelerden birer kopyalarının siyasi partilere verilmesi ve seçim tutanaklarının inceleme yetkisinin Yüksek Seçim Kurulu'na devredilmesi gibi yenilikler kabul edilmişti.⁶⁶

DP, çeşitli sebeplerden geri kalmış olan doğu illerinin iktisadi ve kültürel kalkınması konusunda gerekli fedakârlıkların yapılacağını da teminatını vermişti.⁶⁷ Genel seçimler öncesinde DP yerini sağlamlaştırmak ve seçmen oylarını almak için iç politikada önemli uygulamalara gitmiş, Ağrı'da şeker ve çimento fabrikası gibi yatırımlara imza atmıştı.

DP'ye aday olarak Kasım Kührevi, Celal Yardımcı, Halis Öztürk, Nimet Sümer, Sıtkı Şefkatli, Şeref Saraçoğlu, Halit Acarbay, Ahmet Tekin, Sadettin Özmen, Mustafa Özdemir ve Vehbi Özbek başvurmuş,⁶⁸Sıtkı Şefkatli, Erzurum Seçim Kurulu Başkanlığı yaptığı için adaylığına itiraz edilmiş,⁶⁹DP'nin adayları Nimet Sümer ile Sıtkı Şefkatli arasındaki anlaşmazlık ve çekişme Parti Teşkilatı'nı rahatsız etmişti.⁷⁰

21 Mart'ta yapılacak aday belirleme sürecinde Kasım Kührevi, Celal Yardımcı, Halis Öztürk ve Nimet Sümer'in isimleri ön plana çıkmış,⁷¹DP'nin seçimleri kazanması tamamen Celal Yardımcı ve Kasım Kührevi'nin çalışmalarına endekslenmişti.⁷²DP seçim kampanyasını erken başlatmış, Celal Yardımcı ile Kasım Kührevi, Ağrı'da meydana halka oylarını DP'ye vermelerini istemişlerdi.⁷³ Seçim Kurulu Başkanı olduğu için adaylığı tartışma konusu olan Sıtkı Şefkatli'nin Seçim Kurulu'na yaptığı itiraz uygun görülerek deneme seçimlerine katılmasında herhangi bir sakınca görülmemişti.⁷⁴

CHP ise Ağrı'da aday olarak Salih Türkmen, Nadir Süphandağ, İsmail Hakkı Erhan, Bedri Kılıç'ı göstermiş,⁷⁵CHP Milletvekili Adayı Nadir Süphandağ ve Patnos Belediye Başkanı kahvanelere giderek seçim çalışmalarını başlatmışlardı.⁷⁶ CHP'den Salih Türkmen ve İsmail Erhan, Ağrı'ya gelerek parti binasında seçmenleriyle bir görüşme yapmışlardı.⁷⁷ Genel Seçimler öncesi bir deneme niteliğinde olan muhtarlık ara seçimlerini Patnos'ta 3 yerde DP kazanmıştı. Seçimler öncesi Eleşkirt İlçesi'nde 187 kişi CHP'den istifa ederek DP'ye geçmişti.⁷⁸ Diyadin'de de seçimler öncesi 40 köyde istifalar olmuş, istifa edenler DP'ye geçmişti.⁷⁹

⁶⁴ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.102.

⁶⁵ Erol Tuncer, vd. **age**, s.13.

⁶⁶ Mustafa Albayrak, **age**, s.589.

⁶⁷ **Yeni Ulus**, 20 Nisan 1954.

⁶⁸ **Karaköse**, 15 Mart 1954;**Yayla** 18 Mart 1954.

⁶⁹ **B.C.A.490.01/288.1157.2-8;Karaköse**, 17 Mart 1954.

⁷⁰ Celal Başer, "*Hizip Yaratmayınız*" **Yayla** 18 Mart 1954.

⁷¹ **B.C.A.030.10.0/78.515-11;Zafer**,24 Mart 1954;**Yayla** 20 Mart 1954.

⁷² Celal Başer, "*İktidarda D.P. Kalacaktır.*" **Yayla** 23 Mart 1954.

⁷³ **B.C.A.030.10.0/78.515-11**

⁷⁴ **Yayla** 26 Mart 1954;**Karaköse**, 18 Mart 1954.

⁷⁵ **Yeni Ulus**,12 Nisan 1954;**Karaköse**, 13 Mart 1954.

⁷⁶ **Yayla** 19 Mart 1954.

⁷⁷ **Yayla**, 6 Nisan 1954.

⁷⁸ **Yayla** 24 Mart 1954.

⁷⁹ **Demokrat Ağrı**,6 Mart 1954.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

CHP adaylarının özgeçmişleri; **Sıtkı Şefkatlioğlu**: 1905'de Karaköse'de doğmuştur. İlkokulu Diyarbakır'da ortaokulu İstanbul Kabataş Lisesi'nde Üniversiteyi Ankara Hukuk Fakültesi'nde okumuştur. Trabzon ve daha sonrasında Kadıköy'de hâkimlik yaptıktan sonra Erzurum'a tayin istemiş ve burada DP İl Teşkilatı'nda görev yapmıştır.⁸⁰

Sadettin Özmen: 1911'de Eleşkirt'te doğmuştur. Eleşkirt'te avukatlık yapmıştır. DP'nin kuruluşundan itibaren DP Eleşkirt Teşkilatı'nda görev yapmıştır.

Halit Acarbay: 1936'da Karaköse'de doğmuştur. İlkokulu Karaköse'de ortaokulu Haydarpaşa Lisesi'nde okuduktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir.1950'de İl Genel Meclisi'ne seçilmiştir.⁸¹

Ahmet Tekin: 1929'da Eleşkirt'te doğmuştur. Nüfus memurluğu yapmıştır. Eleşkirt DP Teşkilatı'nda görev yapmış, 6 yıl Eleşkirt Belediye Başkanlığı yapmıştır.

Mustafa Özdemir: Doğubeyazid'de doğmuştur. Burada avukatlık yapmış, DP Doğubeyazid Teşkilatı'nda idari görevlerde bulunmuştur.⁸²

Vehbi Özbek:1912'de doğmuştur. Karabük Gümrük Şefi görevinde bulunmuştur.

DP deneme adayları;⁸³

Halis Öztürk:1899'da Ağrı'nın Tutak İlçesi'nde doğmuştur. Çiftçilikle uğraşan Halis Öztürk 9.Dönem Ağrı Milletvekilliği yapmıştır.⁸⁴

Nimet Sümer:1900'de doğmuştur. İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi ve Eczacı Okulu'ndan mezun olmuştur. Ağrı'da eczacı ve aynı zamanda DP İl Başkanlığını yürütmüştür.

Yapılan seçim sonucunda Kasım Kührevi (496), Celal Yardımcı (490), Halis Öztürk (487), Nimet Sümer (402), Halit Acarbay (95), Vehbi Özbek (1) oy alarak milletvekili aday olmuştur, CHP'nin deneme adayları sonrası Salih Türkmen, Bedri Kılıç, Hasan Ölçek ve İsmail Erkan seçilmişti.⁸⁵Celal Yardımcı, Kasım Kührevi, Halis Öztürk, Nimet Sümer gibi güçlü adaylarla seçime katılmış,⁸⁶Halit Acarbay, DP'den ayrılarak bağımsız adaylığını koymuştu.⁸⁷DP'nin adayları daha çok hukuk fakültesi mezunlarından oluşmuştu.

CHP adaylarını belirledikten sonra seçim kurulunca ayrılan alanda siyasi toplantısını yapmış, Adaylar Bedri Kılıç, Salih Türkmen, Hasan Ölçek ve İlçe Başkanı Hayrettin Koç, hayat pahalılığı ve baskılara değinerek 1950'den önceki CHP ile iktidara gelecek CHP'nin zihniyeti arasında büyük fark ve değişiklikler olduğunu, DP'nin aydınlar yerine köylüyü tuttuğunu söylemişlerdi.⁸⁸Kasım Kührevi, DP'nin Ağrı toplantısında bu sözlere cevap olarak "*DP dertlilerin partisidir. O nerede bir yaralı görürse onun imdadına koşmuştur. O münevveri dertli görmüş münevverin elini uzatmıştır. O köylüyü dertli görmüş, köylüye koşmuştur. O bunu vazife taksim etmiştir*"⁸⁹ diyerek iddiaların çok yersiz olduğunu vurgulamıştı. Bakan Celal Yardımcı da yaptığı

⁸⁰ **Karaköse**, 15 Mart 1954; Güner Sarısözen, **D.P. Milletvekili Albümü (1946-1950)**, Ankara 1998,s.33.

⁸¹ **Karaköse**, 16 Mart 1954.

⁸² **Karaköse**, 17 Mart 1954.

⁸³ **Yayla** 27 Mart 1954;**Karaköse**, 27 Mart 1954.

⁸⁴ **T.B.M.M. Arşivi**, Tercümeihal Varakası, Sicil No:1545.

⁸⁵ **Yayla** 29 Mart 1954.

⁸⁶ **Milliyet**,13 Nisan 1954;**Zafer**, 13 Nisan 1954; **Cumhuriyet**, 29 Mart 1954.

⁸⁷ **Yayla**, 6 Nisan 1954.

⁸⁸ **Yayla**, 17 Nisan 1954.

⁸⁹ **Yayla**, 22 Nisan 1954.

konusmada; “ DP kalesi olan Ağrı’ya 2 Mayıs’ta bayrağı yine çekeceğiz”⁹⁰ diyerek kararlılıklarını vurgulamıştı.

CHP seçim çalışmalarını Diyadin, Eleşkirt ve Patnos’tan başlatmıştı.⁹¹ Seçim çalışmaları için Erzurum’dan Ağrı’ya gelen Kasım Kührevi, Tahir ve Kurdali Köyü’nde kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmış, buradan Eleşkirt’e geçerek Saraçoğlu Kiraathanesi’nde halkın sorunlarını dinlemiş,⁹² Nimet Sümer ve Şeref Saraçoğlu ile birlikte Tutak ve Patnos’a giderek seçimler öncesi halkın isteklerini ve sıkıntıları üzerinde durmuştu.⁹³

Bakan Celal Yardımcı, Tutak ve Patnos’ta yaptığı konuşmalarda Ağrı halkının ihtiyaçlarını karşılayan Hükümet’in mutlu olduğunu ifade ederek havaalanı açılışını yaparak yatırımların devam edeceğini vurgulamıştı.⁹⁴ Kasım Gülek’in Doğu’nun kendilerine bir seçim pazarı olacağı yönünde bir gaflete düştüğünü, Doğu’da uygulayacakları yatırım ve projelerin DP tarafından baltalandığı sözleri üzerine Celal Yardımcı, “ 27 sene hayırlı tek bir iş yapmayan kötürüm hamle mi? Doğuya maddi ve manevi öksüzlüğe mahkûm eden hamle mi? Zulüm ve işkenceyi doğudan eksik etmeyen hamle mi? Kabul etmek gerekir ki biz bunları yok ettik yerine doğuya yol, köprü, elektrik ve hürriyet havası soktuk” diyerek DP’nin Doğu’yu kalkındırdığını öne sürmüştü.⁹⁵ Bakan, Diyanetin bütçesini iki katına çıkardıklarını bunun Ağrı’ya yansımalarının olumlu yönde olduğunu⁹⁶ Ağrı ve ilçelerine camiî yapılması için yüklü miktarda tahsisat ayrıldığını vurgulamıştı.⁹⁷ CHP ise; bunun bir seçim yatırımı olduğunu öne sürmüştü,⁹⁸ Bakan Celal Yardımcı’nın Doğu’da propaganda yaparken kürtçülük yaptığı iddiasında bulunmuştu.⁹⁹

Şeref Saraçoğlu da DP’nin Doğu’ya üvey evlat muamelesi yapmadığını hastane, yol ve ziraat işlerini ele aldığını, 1950 Seçimleriyle kötü zihniyetin yıkıldığını belirtmişti.¹⁰⁰

Buradaki çalışmalarını tamamlayan DP Heyeti, Bakan Celal Yardımcı ile birlikte Doğubeyazid’e giderek çalışmalarını burada sürdürmüş,¹⁰¹ Ağrı’da büyük bir miting düzenleyen DP, özellikle CHP’nin Aşar Vergisi, Yol Vergisi gibi vergilerle halka eziyet ettiklerini, sermayelerini elinden aldıkları üzerinde durmuş, Celal Yardımcı “İnönü böyle çocuklar çıkarırsa onlara bir hoca gibi ders vermesini de bilirim” demişti. DP, özellikle seçim çalışmalarını köylerde yoğunlaştırmış, Molla Osman, Soğan Holkan, Amet Köylerine giderek köylülerle yakından ilgilenmişlerdi.¹⁰²

Seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte partiler arasındaki rekabet artmış, CHP, Vali Muhlis Babaoğlu’nun DP yanlısı bir politika izlediğini Diyadin İlçesi’ndeki idarecilerin DP yanlısı politika izlediği iddalarını DP Teşkilatı yalanlamıştı.¹⁰³ DP ise; CHP’nin DP’yi kapattırmak için girişimlerde bulunduğunu, adliye müfettişlerinin CHP ile birlikte hareket ederek, DP İdari Heyet Üyelerine

⁹⁰ **Yayla**, 23 Nisan 1954.

⁹¹ **Ulus**, 18 Ağustos 1953.

⁹² **Yayla**, 21 Nisan 1954.

⁹³ **Karaköse**, 24 Nisan 1954; **Yayla**, 23 Nisan 1954.

⁹⁴ **Yayla**, 15 Eylül 1953.

⁹⁵ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, XXV/6,s.307; **Yayla**, 17 Eylül 1953. 1950’den 1954’e kadar şehrin elektrik tesisatı tamamlanmış, bütün bu çalışmalar DP 1,5 milyon tahsisat ayırmıştı. (**Zafer**, 30 Mart 1957)

⁹⁶ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, XXV/6,s.298; **Cumhuriyet**, 24 Mart 1954.

⁹⁷ **B.C.A.010.09/322.998.2-52**.

⁹⁸ **B.C.A.010.09/322.998.2-53**.

⁹⁹ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, XXV/6,s.304; Ş. Saraçoğlu, “Bize Bizden Olanlara Kürt Diyenlere Sesleniyorum” **Yayla**, 14 Ekim 1953.

¹⁰⁰ Ş. Saraçoğlu, “ *Dükkü Şark ve Karanlık Mazi*” **Yayla**, 26 Eylül 1953.

¹⁰¹ **Yayla**, 26 Nisan 1954.

¹⁰² **Karaköse**, 29 Nisan 1954; **Yayla**, 29 Nisan 1954.

¹⁰³ Bedri Münir “*Şefkatli, Böyle Tenkit Olmaz*” **Karaköse**, 28 Nisan 1954.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

baskı kurduklarını iddia etmişti.¹⁰⁴Kasım Kührevi manevi nüfuzu ile Ağrı'da DP'yi etkili bir konuma taşımıştı.¹⁰⁵CHP'nin son seçim toplantısında konuşan Salih Türkmen,“ *Kasım Kührevi'nin şahsına ve ilmine büyük hürmetim vardır. Mebus olabilmek için gerekli bütün vasıfları şahsında cem eden bu kıymetli mebusumuzun isminin ve şahsının istismar edilmesine izin vermeyeceğiz*”¹⁰⁶ diyerek DP'yi parti olarak eleştirdiğini, Kasım Kührevi gibi Ağrı'da manevi ağırlığı olan bir adayı karşısına almak istememişti. CHP, Doğu Anadolu'da DP'ye karşı aşiretlerin ve tarikatların gücünü arkasına alabilmek ve Kasım Kührevi gibi dini nüfuzu olan kişiye karşı denge unsuru oluşması için Nakşibendi olan Arvasileri ön plana çıkartmıştı.

Yapılan seçim çalışmalarını değerlendirmek için Ağrı İl Seçim Kurulu 16 Nisan 1954 tarihinde yaptığı toplantı sonucunda kahvelere asılan afişlerin kaldırılmasına karar vermiş, CHP'nin itirazı üzerine Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan defterliğe gönderilen “Bütçe Tatbikatı” adlı kitap ise DP propagandası içerdiğinden toplatılmasına karar verilmişti.¹⁰⁷

DP, Celal Yardımcı, Kasım Kührevi, Halis Öztürk, Nimet Sümer gibi güçlü adaylarla seçime katılmış,¹⁰⁸ seçim Ağrı'da sakin bir havada geçmiş, 150 sandıktan açılan 76 sandığa göre katılım oranı % 92'i bulmuş, Kasım Kührevi 38.492, Celal Yardımcı 33.000, Halis Öztürk 34.500, Nimet Sümer 33.200 ,¹⁰⁹ bağımsız aday Halit Acarbay 2.000 oy almıştı. CHP'nin kalesi sayılan Diyadin'de bile 3.000 oya karşılık DP 6.000 oy almış, Doğubeyazid'de CHP 31.16 DP 58.19 oy, Tutak'ta CHP 14.97, DP 38.34 oy, Patnos'ta CHP 2700, DP 6.000 oy, Eleşkirt CHP 1.000, DP 7.000 oy almıştı.¹¹⁰Sandıkların tamamının açılmasıyla katılım oranı % 94.6'yı bulmuş, DP'den Kasım Kührevi 45.536, Celal Yardımcı 42.234, Halis Öztürk 41.808, Nimet Sümer 39.294, CHP'den Salih Türkmen 19.180, İsmail Erhan 16.775, Hasan Ölçek 16.436, Bedri Kılıç 16.077, bağımsız aday Halit Acarbay 2.468 oy almıştı.¹¹¹DP, 4 milletvekili çıkarmış,¹¹²DP, Ağrı'da seçimleri büyük bir farkla kazanmıştı. Tüm Türkiye'de sürdürdüğü yükselişe paralel olarak Ağrı'da da yükselişini sürdürmüştü.

1954'de yapılan seçimlerde DP 36.500 oy alırken CHP 26.859 oy almış, daha sonra bu fark açılmış,¹¹³ DP % 70.36 oranla 54.536 oya çıkarmıştı. CHP ise % 29.64 oran ile 19.180 oy almıştı.¹¹⁴ DP, 20 bin oy farkla seçimleri kazanmış,¹¹⁵seçimlerden sonra Ağrı'nın DP'nin kalesi olduğu vurgulanmıştı.¹¹⁶DP'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde en yüksek oy aldığı illerin başında Ağrı gelmişti.

Seçim sonuçlarını DP merkezine en erken bildiren yerlerden biri Ağrı olmuş,¹¹⁷ seçim Ağrı'da tamamen partiler arasındaki rekabetten ziyade kişisel çekişme ve çıkarların doğrultusunda bir çizgi takip etmişti. En yüksek oyu bölgede manevi ağırlığı da olan Kasım Kührevi almıştı.

¹⁰⁴ B.C.A.030.01.0/50.301.11-3

¹⁰⁵ *Akis*,1 Ocak 1955,s.6.

¹⁰⁶ *Karaköse*, 30 Nisan 1954.

¹⁰⁷ *Yayla*, 19 Nisan 1954.

¹⁰⁸ B.C.A.030.10.0/78.515-11;*Milliyet*,13 Nisan 1954;*Zafer*, 13 Nisan 1954; *Cumhuriyet*, 29 Mart 1954.

¹⁰⁹ B.C.A.030.10.0/78.515-16.

¹¹⁰ *Karaköse*, 3 Mayıs 1954;*Yayla*, 3 Mayıs 1954.

¹¹¹ *Zafer*, 16 Mayıs 1954;*Karaköse*, 5 Mayıs 1954.

¹¹² *TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri*, 1923-2011,s.10.

¹¹³ *Zafer*, 4 Mayıs 1954;*Demokrat*, 4 Mayıs 1954.

¹¹⁴ B.C.A.030.01/51.309.7-4. Akşam Gazetesi'ne göre ise; DP. 38.540 oy, CHP ise 11.730 oy almıştı. (*Akşam*,3 Mayıs 1954.)

¹¹⁵ *Zafer*, 4 Mayıs 1954;*Demokrat*, 4 Mayıs 1954;*Yeni Ulus*, 4 Mayıs 1954.

¹¹⁶ *Demokrat Ağrı*,12 Kasım 1954. Belediye seçimlerinde DP üstünlük sağlayınca Fazıl Karacan başkanlığa seçilmişti. Bu tarihlere yapılan Genel Meclis seçimlerinde DP üstünlük sağlayarak Mustafa Atabay, Abdulkadir Şefkatli, Ömer Karaca kazanmıştı. (*Şark Ekspres*, 27 Eylül 1955;*Karaköse*, 27 Eylül 1955; *Demokrat Ağrı*, 27 Eylül 1955.)

¹¹⁷ *Demokrat Ağrı*,12 Kasım 1954.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Bu dönemde Kasım Kührevi, Meclis'te yabancı okullarda görev yapan öğretmenlerin durumlarının iyileştirilmesi için çalışmalar yapmıştı.¹¹⁸Kasım Kührevi, 1956'da DP'den ayrılıp "19 Hareketi" ile bağımsız siyasete başlamış,¹¹⁹ özellikle İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Okullarının yeterli derecede eğitim vermediği konusunda H k meti eleştirmişti.¹²⁰Seimlerden sonra Bakan Celal Yardımcı Doğu'nun kalkınması için Erzurum'da Atatürk  niversitesi'nin kurulması için Amerika'ya gitmişti.¹²¹Seimlerden sonra Meclis'teki çalışmaları da dikkate alan CHP,  zellikle Bakan Celal Yardımcı'nın bakanlık sıfatını Doğu için değil sadece oy kaygısı ile Ağrı'nın kalkınması için kullandığı eleştirisinde bulunmuştu.¹²²

Genel seçimlerden sonra yapılan muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerini Tutak ve Eleşkirt'te DP kazanmış, CHP bu seçimlerde oylarını arttırmamasına rağmen ¹²³DP 468, CHP 41 muhtarlık kazanmıştı.¹²⁴ Genel seçimler ve muhtarlık seçimlerinden sonra 1955'te belediye seçimleri yapılmış, muhtarlık seçimlerinde oylarını arttıran CHP diğer illerde 1954 Seçimleri ile d şuşe geçerken Ağrı'da farklı olarak 1954 Muhtarlık Seçimleriyle başlattığı yükselişini sürdürmüştü. Bu yönü ile Ağrı diğer doğu illerine göre farklı bir profil sergilemişti.

1957 Seçimleri

Seçimler  ne alınarak 27 Ekim'de yapılmasına ve 11. dönem TBMM'nin 1 Kasım 1957'de açılmasına karar verilmişti.¹²⁵ Seçimlerde görev alacak İl Seçim Kurulu Ağır Ceza Reisi Ahmet Turyapoğlu başkanlığında çekilen kura sonucunda Maksut Kara, Ömer Kara, Belediye Meclis  yesi Mustafa Koç ve Habib Hazar'dan oluşmuştu.¹²⁶

İstanbul'da ticaretle uğraşan Fettah Arvas Ağrı'ya gelerek DP'den milletvekili aday olduğunu açıklamıştı.¹²⁷Belediye Başkanı şeref Saraçoğlu, DP'den aday olabilmek için başkanlıktan istifa etmiş, yerine Fazıl Karacan getirilmişti.¹²⁸DP milletvekili adaylarını belirlemek için yapılan deneme seçimlerine Celal Yardımcı, Kasım Kührevi, Nimet Sümer, Halis  zt rk, Fettah Arvas, şeref Saraçoğlu, Mustafa Atabay ve Abdulkadir şefkatli katılmıştı.¹²⁹

1957 seçimleri için toplanan İl ve İlçe Teşkilatları denemelerden sonra yapılan seçimlerde CHP Adayları Avukat Salih Türkmen 436, Ali Dumlu 412, Avukat Fuat Fırat 375, Tüccar Hamit Akkaya 268 Patnos Eski Belediye Başkanı Ali Erhan 266 oy olarak aday tespit edilmişlerdi.¹³⁰Avukat Sıtkı şefkatlioğlu, Kemal Güngör ve İhsan  lek aday seilememişler,¹³¹ Ali Erhan listeye girememesine rağmen Avukat Fuat Fırat'ın Siirt deneme seçimlerini kazanması üzerine listeye alınmıştı.¹³²CHP Merkez'i aday olarak Sait Emre'yi göstermiş, Hamit Akkaya'nın

¹¹⁸ T.B.M.M Tutanak Dergisi, XXIX/65,s.905.

¹¹⁹ Ahmet Emin Yalman, **Gördüklerim, Yaşadıklarım IV**, İstanbul 1971,s.327;Cihat Baban, **Portreler**, İstanbul 1970,s.387.

¹²⁰ **Ayin Tarihi**, Sayı:266, Ocak 1956,s.13.

¹²¹ **Yayla**, 23 Temmuz 1954.

¹²² T.B.M.M Tutanak Dergisi, XXV/6,s.301. 403 956 lira harcanarak Muradiye Doğubeyazıt yoluna başlanmış, Diyadin yolu bakıma alınarak 32 okul tamir edilmişti. 280 099 lira harcanarak 120 köyün suyu yapılmıştı. Sağlık merkezleri için: 364. 870 lira harcama yapılmıştı.(T.B.M.M Tutanak Dergisi, XXIX/65,s.859.)

¹²³ **Karaköse**, 12 Kasım 1954.

¹²⁴ B.C.A.030.10.0/69.438.20.6.

¹²⁵ **Cumhuriyet**,12 Eylül 1957.

¹²⁶ **Karaköse**, 25 Eylül 1957; **Yayla**,29 Eylül 1957.

¹²⁷ **Yayla**,18 Eylül 1957; **Karaköse**, 17 Eylül 1957.

¹²⁸ **Demokrat Ağrı**, 30 Eylül 1957;**Yayla**,19 Eylül 1957.

¹²⁹ **Karaköse**, 19 Eylül 1957; **Yayla**,1 Ekim 1957.

¹³⁰ **Yayla**,30 Eylül 1957.

¹³¹ **Karaköse**, 23 Eylül 1957;**şark Ekspres**, 30 Eylül 1957.

¹³² **şark Ekspres**, 7 Ekim 1957;**Karaköse**, 9 Ekim 1957.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

adaylıktan çekilmesi üzerine Ali İhsan Erhan aday listesine alınmıştı.¹³³ Yapılan değerlendirme sonucunda CHP Şevkatlioğlu, Ali Dumlu, Ali Erhan, Hanif Akkayun, Fuat Fırat, Salih Türkmen aday olarak gösterilmişti.¹³⁴

CMP milletvekili için deneme yapmış, denemeye Halit Acarbay, Menduh Bakiler, Zeynel Abidin Yakut, Nevzat Güngör, Ahmet Tekin, Halil Alparslan, Menduh Kılıç ve İsmail Aras katılmış,¹³⁵ yapılan deneme sonucunda Halit Acarbay, Avukat Menduh Bakiler, Zeynel Abidin Yakut, Ahmet Tekin, Rıza Güneş seçilmişti.¹³⁶ Hürriyet Partisi tam olarak teşkilatlanmadığı için Ağrı'da aday göstermemişti.¹³⁷

DP Ağrı Teşkilatı, milletvekili adaylarını belirlemek için 2 Ekim'de Ferrah Oteli'nde adaylık denemesi yapmış, Kasım Kührevi 492, Celal Yardımcı 473, Halis Öztürk 410, Şeref Saraçoğlu 245, Nimet Sümer oy alarak listeye girmişlerdi.¹³⁸ Nimet Sümer'in Van'dan aday gösterilmesi üzerine Selim Yatağan Ağrı'dan aday olarak gösterilmişti.¹³⁹ Aday belirleme sürecinden sonra uzun yıllar DP Ağrı Teşkilatı'nda görev yapan Şevki Karaca partisinden istifa etmişti.¹⁴⁰ 1957'de DP Ağrı Teşkilatı, parti içinde hizipçilik yaptıklarını iddia ederek Şevket Kızılcan, Kerim ve Abdulcabbar Erat'ın yerine Nedim Ülkü, Gazi Alyap ve Mehmet Kutlay'ı getirmişti.¹⁴¹ DP'nin merkezden belirlediği aday Selim Yatağan, CHP'nin Aydın'ı bilmez eleştirilerine karşılık 1941 yılından beri Anadolu'da halka hizmet ettiğini, Ağrılıların aday olması için mazbata hazırladıklarını, muhalefetin yorumlarının yersiz olduğunu belirtmişti.¹⁴²

Bakan Celal Yardımcı, seçimlerden önce sorunları tespit etmek için Ağrı'ya gelerek incelemelerde bulunmuştu.¹⁴³ Bakan Celal Yardımcı, Kasım Kührevi, Nimet Sümer ve Halis Öztürk ile birlikte seçmenlerin sorunları ile ilgilenmek için Diyadin'e giderek halkın ihtiyaçlarını karşılamak için fondan 200 bin lira yardım yapılmasını, köy camiilerinin tamir ve bakımı için 100 bin lira ayrılmış,¹⁴⁴ Heyet, Tutak'a giderek burada yıkık durumda olan köprünün onarımı için yetkililere talimat vermiş, 57 köyün çeşmesinin açılışını yapmıştı.¹⁴⁵ Doğubeyazid'de de halkın ihtiyaçları için 300 bin lira yardımda bulunulmuştu.¹⁴⁶ Ağrı'da geniş bir tabana ve güçlü bir dini desteği olan Kasım Kührevi belirleyici olacağı bilindiğinden partiler kendi listelerine almak için uğraşmış,¹⁴⁷ halk "O bizim şeyhimizdir, hangi partiden adaylığını koyarsa reyimizi ona vereceğiz" demişlerdi.¹⁴⁸ Ağrı'da seçimin kazanılması tamamen partilerden ziyade kişilerin halk üzerinde belirleyici olmasına bırakılmıştı.

Seçimler öncesi TKP Ağrı Teşkilatı'ndan Gürgüre, Abdi ve Taze Köyleri Ocak Başkanları ve Selahaddin Alparslan,¹⁴⁹ Didem Köyü Muhtarı ve CHP Ocak Başkanı Mehmet Kaya, partisinden istifa ederek DP'ye geçmişti.¹⁵⁰ Hıdırdoduk Köyü CHP Ocak Başkanı Ragıp Yıldırım, teşkilatı ile

¹³³ **Demokrat Ağrı**, 9 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 8 Ekim 1957.

¹³⁴ **Zafer**, 8 Ekim 1957; **Milliyet**, 15 Ekim 1957.

¹³⁵ **Karaköse**, 23 Eylül 1957; **Şark Ekspres**, 1 Ekim 1957.

¹³⁶ **Zafer**, 8 Ekim 1957; **Milliyet**, 15 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 2 Ekim 1957; **Karaköse**, 2 Ekim 1957.

¹³⁷ **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1957.

¹³⁸ **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1957; **Zafer**, 8 Ekim 1957; **Karaköse**, 3 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 3 Ekim 1957.

¹³⁹ **Milliyet**, 8 Ekim 1957; **Zafer**, 8 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 8 Ekim 1957.

¹⁴⁰ **Şark Ekspres**, 9 Ekim 1957; **Karaköse**, 1 Ekim 1957.

¹⁴¹ **Demokrat Ağrı**, 19 Eylül 1957.

¹⁴² **Karaköse**, 15 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 16 Ekim 1957.

¹⁴³ **Cumhuriyet**, 26 Eylül 1957.

¹⁴⁴ **B.C.A.010.09/322.998.2-52**; **Yayla**, 24 Eylül 1957; **Karaköse**, 26 Eylül 1957; **Şark Ekspres**, 26 Eylül 1957.

¹⁴⁵ **Şark Ekspres**, 27 Eylül 1957; **Karaköse**, 27 Eylül 1957; **Yayla**, 27 Eylül 1957.

¹⁴⁶ **Yayla**, 29 Eylül 1957.

¹⁴⁷ **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1957.

¹⁴⁸ **Milliyet**, 20 Eylül 1957.

¹⁴⁹ **Karaköse**, 1 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 1 Ekim 1957.

¹⁵⁰ **Yayla**, 16 Eylül 1957.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

birlikte ;¹⁵¹CHP Güneysu Nahiye Başkanı Mehmet Yılmaz 250 arkadaşı ile birlikte partisinden istifa ederek DP'ye geçmişti.¹⁵²

Seçim işlerini düzenlemek için Seçim Kurulu Ceza Hâkimi Zakir Mihmandaroğlu başkanlığında Mustafa Atabay, İhsan Çakan, Nedim Ülkü, CHP'den Nizamettin Koç, CMP'den Cevdet Kaya, TKP'den Sürmeli Çelik, Yedek Üyelikler; Zeynel Abidin Yakut, Bekir Çeçen ve Şefik Kızılcan'dan oluşmuştu.¹⁵³

Seçim çalışmaları çerçevesinde İl Seçim Kurulu'nun belirlediği ilk propaganda konuşmasını Resul Yüce yapmış, kendisine oy verildiği takdirde Ağrı'nın bütün sorunlarını çözeceği vaadinde bulunmuştu. Kasım Kührevi ve Şeref Saraçoğlu da Ankara'dan Ağrı'ya gelerek seçmenleriyle yaptığı görüşmelerde DP'nin tekrar iktidara gelmesini, halkın buna inanmasına paralel bir şekilde gelişeceğini vurgulayarak, köylünün kalkınmasının önündeki en büyük engelin CHP zihniyeti olduğunu belirtmişti.¹⁵⁴CMP adına propaganda konuşmasını yapan Halit Acarbay, DP'nin yaptığı fabrika, tesis, yol, su ve okul gibi yatırımlar yaptığını takdirle belirtmiş, fakat CHP'yi sert bir dille eleştirerek “ *Biz CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek gibi elimize bir demet ispanağı alarak vatandaşlar pahalılık vardır diye insafsızca iddialarda bulunanlardan değiliz*” demişti.¹⁵⁵ Halit Acarbay, CHP'nin artık ipliğinin pazara çıktığını, milletin güveni kalmadığını belirterek, ¹⁵⁶iktidar partisi DP'yi övmüş, CHP'yi ise sert bir üslup ile eleştirmişti. Acarbay, DP'nin izlediği genel siyaset anlayışından ziyade yerel siyasi teşkilatların izlediği siyaset anlayışını beğenmediği ve eleştirdiği için CMP'den adaylığını koymuştu.

CHP Adayları Avukat Sıtkı Şefkatli, Salih Türkmen, Zahit İmren, Patnos'a giderek seçim çalışmalarını köylerde sürdürmüşler, aynı tarihlerde DP'nin Kasım Kührevi başkanlığında Patnos'da çalışmalarını devam ettirmesi rekabeti arttırmıştı.¹⁵⁷ Kührevi, yaptığı konuşmada bundan önceki seçimlerde olduğu gibi bütün güçleri ile çalışacaklarını ve DP'nin ilk zafer bayrağını Ağrı'dan çekileceğini vurgulamıştı.¹⁵⁸

DP Adayı Bakan Celal Yardımcı, Ağrı'ya gelerek Diyadin- Doğubeyazid yolunun yaptırılması konusunda talimat vermişti.¹⁵⁹Ağrı'da 16 Ekim'de yaptığı konuşmada “*Ağrılıların bir daha halk partisini getirmemek azim ve kararındadırlar.27 sene iktidarları zamanında yaptıkları zulüm, işkence, cebir istibdatı unutamazsınız. Bu kahramanlar diyarında su yok yol yok, hastane yok, mektep yok ne var jandarma dipçiği tahsildar taziki var*” diyerek CHP'yi sert bir dille eleştirerek, Kız Sanat Enstitüsü'nün 2 milyona mal olan binasının temellerini yarın atacağını, camiilerin bitirilmesi için 250 bin lira ayrıldığını belirtmiş, ayrıca¹⁶⁰ 4 milyarlık bütçe ile büyük bir kalkınma hamlesi başlatacaklarını öne sürmüştü.¹⁶¹ Celal Yardımcı “ *Demokrat kalesinin hakiki kalecisi olan siz Ağrılılar bu yıkılmaz kalenin bayrağında yine sizlerin çekeceğinizden asla şüphem yoktur.*” diyerek DP'nin 7 senelik zaman zarfında büyük hizmetler yaptığını öne sürmüştü.¹⁶²

¹⁵¹ **Karaköse**, 30 Eylül 1957; **Yayla**, 30 Eylül 1957.

¹⁵² **Yayla**,16 Ekim 1957.

¹⁵³ **Şark Ekspres**, 24 Eylül 1957.

¹⁵⁴ **Şark Ekspres**, 10 Ekim 1957;**Karaköse**, 10 Ekim 1957.

¹⁵⁵ **Karaköse**, 12 Ekim 1957;**Şark Ekspres**, 12 Ekim 1957.

¹⁵⁶ **Yayla**,12 Ekim 1957.

¹⁵⁷ **Şark Ekspres**, 15 Ekim 1957;**Karaköse**, 10 Ekim 1957;**Yayla**, 11 Ekim 1957.

¹⁵⁸ **Karaköse**, 18 Ekim 1957.

¹⁵⁹ **Yayla**,15 Ekim 1957.

¹⁶⁰ **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 17 Ekim 1957; **Karaköse**, 17 Ekim 1957.Diyadin Merkez Camii'sine 20.000, Toplucak Köyü Camii'ne 3.000, Patnos Merkez Camii'ne 40.000, Eleşkirt Merkez Camii'ne 20.500, Vilayet Merkez Camii'ne 61.000 lira bütçe ayrılmıştı.(**Yayla**,18 Ekim 1957)

¹⁶¹ **Demokrat Ağrı**, 19 Ekim 1957; **Yayla**,19 Ekim 1957.

¹⁶² **Şark Ekspres**, 21 Ekim 1957; **Karaköse**, 22 Ekim 1957.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

DP'nin 20 Ekim'de Ağrı'da açık alan mitingte Selim Yatağan, özellikle Ağrı'da büyükbaş hayvancılığın gelişmesi için gerekli çalışmaların yapılacağını vurgulamıştı. DP'liler CHP'yi eleştirerek, CHP'nin doğuya okul açmadığını, doğuluyu okutmak istemediğini, doğuya sürgün ve dayacağı layık gördüklerini belirtmişlerdi.¹⁶³

Doğubeyazid'de de halkın yoğun sevgi gösterileriyle karşılanan DP Heyeti, büyük bir miting düzenlemiş Kasım Kührevi ve Celal Yardımcı burada yaptığı konuşmalarda Türkiye'de DP'nin kalesinin Ağrı olduğunu, bu kale görevini de Doğubeyazid'in teşkil ettiğini iddia etmişlerdi.¹⁶⁴ Buradaki çalışmalarından sonra DP Heyeti, Diyardin'e giderek burada yapılacak olan şosenin açılışını yaparak, burada yapılan hizmetleri halka anlatmışlardı.¹⁶⁵ DP diğer seçimlerden farklı olarak Ağrı'da 1957 Seçimlerinde yaptığı yatırım ve hizmetleri ön planda tutarak kritik süreçte seçmenin oyunu almak istemişti.

Bakan Celal Yardımcı, Ekim ayında Ağrı'da yaptığı konuşmada CMKP'liler için "Demokrat Partililerin zekâtlarıdır" sözlerine CMKP'liler "Biz zekât isek zekât farzdır. Onlarda CHP'nin fitresidir" diye cevap vermişlerdi.¹⁶⁶ Bakan Celal Yardımcı, yapılan mitingte 1930 Ağrı İsyanı'nda CHP'nin ihmali olduğu yönünde eleştiride bulunması tepkilere neden olmuştu.¹⁶⁷

CHP'liler yaptığı çalışmalarda, Ağrı merkez olmak üzere Eleşkirt İlçesi'nin tamamen kendi saflarına geçtiklerini belirtmişlerdi.¹⁶⁸ Özellikle merkeze bağlı köylerde CHP ve HP'den birçok kişi istifa ederek DP'ye katılmışlardı.

Yapılan seçimler sırasında CHP bambaşka bir anlayışla seçime girmiş, milletvekilleri seçim kampanyası boyunca seçmenleriyle yüz yüze görüşmüş, halkın sorunlarını dinlemiş, onlara somut vaatlerde bulunmuştu. Seçimler sırasında Ağrı'daki en büyük şikâyet, DP seçmenleri çok rahat oy kullanırken muhalefet yanlısı olduğu bilinen vatandaşların listelere kaydedilmesine zorluk çıkarıldığı iddia edilmişti.¹⁶⁹ 27 Ekim'de yapılan seçimleri DP kazanmış,¹⁷⁰ DP Ağrı da güç kaybetmesine rağmen bütün milletvekilliklerini kazanmıştı.¹⁷¹ Bu sonuçlarla en yakın komşusu olan Van'a göre farklı bir profil çizmiş, Van ise bütün milletvekillerini CHP kazanmıştı.¹⁷² Bu farklılık partilerin temsil ettiği tabandan ziyade kişisel güçleri ile ön plan çıkan CHP Van Milletvekili Ferit Melen ve DP Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı'nın nüfuzlarının halk üzerinde etkili olması şeklinde gerçekleşmişti.

¹⁶³ **Demokrat Ağrı**, 21 Ekim 1957.

¹⁶⁴ **Demokrat Ağrı**, 22 Ekim 1957

¹⁶⁵ **Şark Ekspres**, 23 Ekim 1957.

¹⁶⁶ C.B. "Demokrat Parti Millet'in Hürriyet Aşkından Doğmuştur." **Demokrat Ağrı**, 18 Ekim 1957.

¹⁶⁷ **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1957.

¹⁶⁸ **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1957.

¹⁶⁹ **Forum**, 1 Kasım 1957, s.4.

¹⁷⁰ **Zafer**, 28 Ekim 1957; **Karaköse**, 28 Ekim 1957; **Şark Ekspres**, 28 Ekim 1957; **Demokrat Ağrı**, 28 Ekim 1957. Yüksek Seçim Kurulu ise C.H.P.'nin 24.028, D.P.'nin 29.079, 4.851 oy aldığını söylemişti. (B.C.A.010.09/459.1330.6-14)

¹⁷¹ B.C.A.030.01/52.311.1-1.

¹⁷² B.C.A.030.01/52.312.3-1; **Zafer**, 31 Ekim 1957.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

İLÇE	OY MİKTARI	DP	CHP	CMP
Merkez İlçe	20.131	7.689	7.218	1.755
Doğubeyazıt	12.611	3.607	6.138	415
Taşlıçay	4.764	1.623	2.162	701
Patnos	9.707	3.991	3.057	139
Tutak	6.492	3.467	1.843	511
Diyadin	5.428	2.031	2.240	521
Eleşkirt	10.149	6.171	2.095	607
Toplam	69.342	28.579	24.653	4.649

Kasım Kührevi, Celal Yardımcı, Selim Yatağan, Halis Öztürk, Şeref Saraçoğlu milletvekili seçilmişlerdir.¹⁷³ Milletvekilleri Ağrı kökenli olmasına rağmen Selim Yatağan Aydın'dan gelerek Ağrı'da adaylığını koymuştur.

Selim Yatağan: 1909'da Söke'de doğmuştur. Milli Mücadele'de 27. Süvari Alayı, batı cephesinde Hayvan Hastanesi 57. Piyade Tümeni'nde, Ağrı Hudut Komutanlığı'nda Şube Mülhaklığı, Milas, Tokat hükümet ve belediye veterinerliklerinde Muğla, Balıkesir, Bilecik, Kars veterinerliklerinde, Türk Ocağı İdari Heyet Üyeliği, Halkevi Köycülük Başkanlığı, 4 sene Ağrı Halkevi Başkanlığı ve Çocuk Esirgeme, Kızılay, Yardım Sevenler Cemiyeti gibi kurumlarda görev yapmıştır.¹⁷⁴

Şeref Saraçoğlu: 1914'te Ağrı'da doğmuştur. 1946'da Mal Müdürlüğü yaptıktan sonra DP'nin Ağrı'da kuruluşunda görev yapmıştır. DP Genel Meclis ve İl İdare Heyeti Üyeliklerinde bulunmuştur. Yayla Gazetesi'nde başyazarlık görevini sürdürmüş, 1957'ye kadar Ağrı Belediye Başkanlığı yapmış, 28.896 oy alarak milletvekili seçilmiştir.¹⁷⁵

Ekonomik yapı geniş bir kitleye düzenli olarak dağıtılmadığı için halkın çoğunluğu muhalefete oy vermiş, özellikle Doğu'da birçok il CHP'yi tercih etmişti.¹⁷⁶ Seçim sonuçlarına bakıldığı zaman DP iktidarının oy kaybettiği ve CHP'nin belli ölçüde oylarını arttırdığı görülmüştü. 70.634 seçmenden 58.433'ü oy kullanmış,¹⁷⁷ CHP 1954 Seçimlerine göre % 5.71 oyunu arttırırken, DP'nin % 10.72 oranında oyu azalmış,¹⁷⁸ DP 5 milletvekilliğinin tamamını almıştı.¹⁷⁹ Türkiye geneline göre CHP diğer illere göre çok fazla oy oranını arttırılamamıştı. DP Ağrı sınırında olan Van'da % 22'i oranında oy kaybederken Ağrı'da oy kaybı % 20.1 oranında olmuştu.¹⁸⁰

Seçimlerin sonucunda Ağrı'da DP üstün gelmesine rağmen¹⁸¹ ciddi oranda oy kaybetmişti.¹⁸² CHP, Ağrı'da DP'nin usulsüzlük yaptığını iddia ederek Yüksek Seçim Kurulu'na

¹⁷³ Zafer, 31 Ekim 1957; G. Sarısözen, **D.P. Milletvekili Albümü**, s.33.

¹⁷⁴ B.C.A.490.01/288.1157.2-19; T.B.M.M. Arşivi, Tercümeihal Varakası, Sicil No:2233.

¹⁷⁵ T.B.M.M. Arşivi, Tercümeihal Varakası, Sicil No:2232.

¹⁷⁶ Kemal Karpat, **Türk Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.118.

¹⁷⁷ T.B.M.M. Arşivi, Ağrı Seçim Tutanağı.

¹⁷⁸ **Ulus**, 17 Kasım 1957.

¹⁷⁹ **TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri**, 1923-2011, s.11.

¹⁸⁰ Tanel Demirel, **Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul 2011, s.280. DP yurt genelinde ciddi bir oy kaybına uğramıştı. (B.C.A.010.09/472.1264-2)

¹⁸¹ **Milliyet**, 28 Ekim 1957; **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1957; **Zafer**, 28 Ekim 1957.

¹⁸² T. Demirel, **age**, s.280.

müracaatta bulunmuş,¹⁸³ DP de seçimler bitmeden Ağrı'ya bağlı Tatlıçay Kazası'nda 3 sandık sonucu CHP'nin 82 ve DP'nin 23 oy aldığı; Doğubeyazıt İlçesi'nde 6 sandık sonucu CHP'nin 201 ve DP'nin 88 oy aldığı açıklanarak seçimleri etkilemeye yönelik çalışmalar yapıldığını öne sürmüştü.¹⁸⁴Yapılan incelemeler sonucunda başvuruyu Yüksek Seçim Kurulu reddetmişti.¹⁸⁵Seçimlerin kaybedilmesinde aşiretlerin ilk dönemlerde olduğu gibi CHP ile birlikte hareket etmeleri etkili olmuştu.¹⁸⁶Seçimler Ağrı'da basit olayların dışında sorunsuz geçmiş, seçimleri DP kazanmasına rağmen tüm Türkiye'de olduğu gibi Ağrı'da da önemli oranda güç kaybetmişti.

Sonuç

Tek parti dönemi değişen iç ve dış dinamiklerin etkisiyle 1946'da yerini çok partili bir hayata bırakmıştı. Yapılan 1946 Seçimleriyle birlikte Türkiye'de yeni bir siyasi düşünce eksenine oluşmaya başlamıştı. Tüm Türkiye genelinde bu siyasi hava erken bir süreçte hissedilmeye başlamasına rağmen 1946 Seçimlerinde DP Ağrı Teşkilatı, yeni kurulduğundan hazırlıklarını tamamlamadığı için seçimlere katılmamış, fakat sandıklara sahip çıkmışlardı.

1950 Genel Seçimleri seçmenin iradesini özgür bir şekilde ifade ettiği ilk seçim olmasından Ağrı'ya DP'nin açık oy farkı ile milletvekillerinin tamamını alması şeklinde yansımıştı. Seçimlerden sonra CHP tüm Türkiye genelinde olduğu gibi Ağrı'da da teşkilatlarını gözden geçirerek yeniden yapılandırma sürecini başlatmıştı.1950 Genel Seçimlerinden sonra Ağrı'da DP ile CHP arasında daha çok aşiretlerin ön plana çıkartılmasına dayalı bir rekabet modeli geliştirilmişti. Ağrı'da aşiretlere dayalı rekabet modeli aşiretleri siyaset içerisinde daha etkin kıldığı için halkın siyaset sahnesi içinde yer bulmasını zorlaştırmıştı.1950 Genel Seçimlerinden sonra Ağrı'da DP Bakan Celal Yardımcı'nın da katkılarıyla ciddi ölçüde yatırımlara yönelmiş, yapılan bu hizmetler 1954 Genel Seçimlerinde DP'nin oy oranını arttırmasına yol açmıştı. CHP seçimlerden sonra aşiretlere dayalı bir siyaset modeli yerine, Ağrı'nın taşra kısmına yönelerek ihmal ettiği köylülerle kaynaşmaya başlayarak bölgenin kalkınmasına ve sorunları çözmeye yönelik politikalar üretmeye başlamıştı. CHP'nin köylere yönelik başlattığı bu yeni siyaset anlayışı iki parti arasındaki rekabeti daha da arttırmıştı.

1957 Seçimlerinde CHP'nin başlattığı yeni anlayış, uygulamada da kendini göstermiş, seçim boyunca seçmenleriyle Ağrı'da yüz yüze görüşmeler yaparak, somut vaatlerde bulunmuştu. CHP'nin bu çıkışı seçimlerde kendini göstermiş, DP Ağrı'da milletvekillerinin tamamını almasına rağmen 1954 Seçimlerine göre oy kaybetmişti. DP Ağrı'da oy kaybetmesine rağmen diğer Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan illere göre kıyaslama yapıldığında DP'nin en az oy kaybettiği iller arasında Ağrı yer almıştı.

¹⁸³ **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1957.

¹⁸⁴ **B.C.A.010.09/459.1330.6.-14.**

¹⁸⁵ **B.C.A.030.01/52.312.2-7; Cumhuriyet**, 24 Ocak 1958.

¹⁸⁶ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Celal Bayar Kataloğu,3/9-14. 5642-6.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

KAYNAKÇA**ARŞİVLER**

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A)

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

İsmet İnönü Kataloğu

Celal Bayar Kataloğu

T.B.M.M. Arşivi

The National Archives Foreign Office

Türk İstatistik Kurumu Arşivi (TÜİK)

RESMİ YAYINLAR

Düstur, III. Tertip, XXVII

DP Grup Toplantı Tutanakları, XXX, 3 Nisan 1951.

Resmi Gazete

T.B.M.M Tutanak Dergisi

Ayın Tarihi

GAZETELER

Akşam

Ağrı

Cumhuriyet

Demokrat

Demokrat Ağrı

Forum

Karaköse

Kudret

Milliyet

Son Telgraf

Şark Ekspres

Şark Postası

Tasvir

Ulus

Vatan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Yayla
Yeni İstanbul
Yeni Sabah
Yeni Ulus
Zafer

KİTAPLAR

- AĞAOĞLU, Samet, Siyasi Günlük-Demokrat Parti'nin Kuruluşu, Haz: Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- AHMAD, Feroz TURGAY, Bedia, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Ankara 1976.
- ALDEMİR, Fadime, 1950 Seçimleri,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2001.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, Menderes'in Dramı, İstanbul 1984.
- BABAN, Cihat, Portreler, İstanbul 1970.
- CERRAHOĞLU, Piraye Bigat, Demokrat Parti Masalı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.
- DANIŞMAN, Emin Kirman, Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2006.
- ERDEM, Tarhan, Anayasalar ve Seçim Kanunları(1876-1982),İstanbul 1982.
- EROĞUL, Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- KARPAT, Kemal, Türk Siyasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- KÜHREVİ, Kasım, Nakşibendiliğinin Kuruluşu ve Gelişimi, İstanbul 1950.
- SARISÖZEN, Güner, DP Milletvekili Albümü (1946-1950), Ankara 1998.
- TANEL, Demirel, Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi, İstanbul.
- TOKER, Metin, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, Milliyet Yayınları,1970.
- TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952, Doğan Kardeş, İstanbul 1952.
- TUNCER Erol - DANACI, Necati, Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri, Ankara 2003.
- TUNCER, Erol - DANACI, Necati, Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri, Ankara 2003.
- TUNCER, Erol, 1946 Seçimleri, Ankara 2008.
- URAN, Hilmi, Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım(1908-1950),Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- YALMAN, Ahmet Emin, Gördüklerim, Yaşadıklarım IV, İstanbul 1971.
- YÜCEL, M.Serhan, Demokrat Parti, Ülke Kitapları, İstanbul 2001.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 1 Winter 2014

MAKALELER

BAŞER, Celal, “*Hizip Yaratmayınız*” Yayla 18 Mart 1954.

BAŞER, Celal, “*İktidarda DP Kalavcaktır.*” Yayla 23 Mart 1954.

C.B. “*Demokrat Parti Milletın Hürriyet Aşkından Doğmuştur.*” Demokrat Ağrı, 18 Ekim 1957.

MÜNİR, Bedri, “*Şefkatli, Böyle Tenkit Olmaz*” Karaköse, 28 Nisan 1954.

SARAÇOĞLU, “*Dünkü Şark ve Karanlık Mazi*” Yayla,26 Eylül 1953.

SARAÇOĞLU, Şeref “*Demokrat Parti ve Kuruluşu, XI*” Yayla,20 Temmuz 1953.

SARAÇOĞLU, Şeref, “*Bize Bizden Olanlara Kürt Diyenlere Sesleniyorum*” Yayla,14 Ekim 1953.

SÖNMEZ, Cahide Sınmaz, “*Demokrat Parti İktidarının ilk icraatlarına Bir Örnek: Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun*”,Yönetim Bilimleri Dergisi, X/20,s.111-136.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

EKLER

Ağrı'da 1950 Seçimleri (Ağrı, 11 Mayıs 1950)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Nimet Sümer

Kasım Kührevi

Şeref Saraçoğlu

Celal Yardımcı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

